

MULTIDISZCIPLINÁRIS KIHÍVÁSOK, SOKSZÍNŰ VÁLASZOK

18 57

BGE

2019

1. szám

Online folyóirat

Szerkesztette: VÁGÁNY Judit Bernadett, PhD - FENYVESI Éva, PhD

Borító: FLOW PR

Kiadja: Budapesti Gazdasági Egyetem, Kereskedelmi, Vendéglátóipari és
Idegenforgalmi Kar, Közgazdasági és Üzleti Tudományok Tanszék

Felelős kiadó: FENYVESI Éva, PhD
a Közgazdasági és Üzleti Tudományok Tanszék vezetője

ISSN 2630-886X

2019.

**A BREXIT LEHETSÉGES MAKROGAZDASÁGI HATÁSAI
AZ EURÓPAI UNIÓBAN ÉS KELET-KÖZÉP-EURÓPÁBAN**

**THE POSSIBLE MACROECONOMIC IMPACTS OF BREXIT
IN THE EUROPEAN UNION AND IN EAST CENTRAL
EUROPE**

DOMONKOS Endre

Kulcsszavak: *makrogazdaság, Brexit és lehetséges forgatókönyvei, Egyesült Királyság és az EU, gazdasági és kereskedelmi hatások Közép- és Kelet-Európában*

Keywords: *macroeconomy, Brexit and its possible scenarios, United Kingdom and the EU, economic and trade impacts on East Central Europe*

JEL kód: *E00*

<https://doi.org/10.33565/MKSV.2019.01.01>

ÖSSZEFOGLALÓ

A 2016. június 23-án rendezett népszavazás Nagy-Britannia európai uniós tagságáról általános politikai és gazdasági bizonytalanságot teremtett a szigetországban, amely kedvezőtlen hatást gyakorolt az integrációs szervezet jövőbeli fejlődésére is. Theresa May miniszterelnök asszony konzervatív kormánya az Egyesült Királyság jogilag szabályozott kilépését szorgalmazza az Európai Unióból, ugyanakkor a kisebbségi tory kabinetet kívülről támogató keményvonalas politikai erő, az észak-írországi Demokratikus Unionista Párt (DUP), valamint az alsóház konzervatív képviselőinek többsége továbbra is elutasítja az Európai Unióval 2018 november végén megkötött, kilépési folyamatot részletesen szabályozó egyezményt.

Tanulmányom célja az Egyesült Királyság integrációs szervezetről való kilépése esetén a Brexit lehetséges makrogazdasági hatásainak vizsgálata a szigetország mellett a közép- és kelet-európai országokban. Lényeges szempontnak tartom a Brexit folyamattal kapcsolatos forgatókönyvek felvázolása mellett annak megválaszolását, milyen következményekkel járna egy jogilag szervezeten, megállapodás nélküli kilépés a brit és az euróövezet nemzetgazdaságaira. Jóllehet a közép- és kelet-európai országok brit áru- és szolgáltatásexportja a térség valamennyi államának bruttó hazai termékében elhanyagolható, az Európai Unióból való rendezetlen brit kilépés negatív hatásai leginkább a kereskedelmi csatornákon érvényesülnének. Mivel Közép- és Kelet-Európa államai szoros gazdasági és kereskedelmi kapcsolatban állnak az eurózóna nemzetgazdaságaival, ezért alapvető problémát jelentene az euróövezet gazdasági növekedésének lelassulása, amely kedvezőtlenül befolyásolhatja a térség későbbi növekedési kilátásait. Ugyanakkor területi korlátok miatt tanulmányomban nem kívánok foglalkozni az Egyesült Királyság és az Európai Unió között megkötött kilépési megállapodás tartalmának elemzésével és a brit belpolitikai helyzet értékelésével.

SUMMARY

The referendum, which was held on 23rd June 2016 about the membership of the United Kingdom in the European Union, caused political and economic uncertainty in the country and had negative impacts on the further development of integration process. However, the conservative government led by Theresa May is interested in striking a compromise on the EU's withdrawal agreement, the main problem is that hard-liner MP's of the Democratic Unionist Party (DUP) from Northern Ireland and the majority of tory representatives rejected the withdrawal agreement, which was signed between the United Kingdom and the European Union at the end of November 2018.

The objective of my essay is to analyse the possible macroeconomic impacts of Brexit on Great-Britain and the countries of East Central Europe. Besides the evaluation of different scenarios related to Brexit, it is a crucial issue to answer which consequences might have the UK's withdrawal from the EU on the economies of the Eurozone and the Central and Eastern European countries. As far as the trade of goods and services is concerned, exports to the UK from CEECs is negligible in terms of their GDP, but a 'hard Brexit' would have negative impacts on trade linkages. Because of close relationship with the Eurozone countries, one of the main problems would be the slowdown of the Euro area, which would have negative consequences on the economic outlook of the region as a whole. Because of length constraints, I will not highlight the content of the UK's withdrawal agreement and the evaluation of British domestic politics.

BEVEZETÉS

Nagy-Britannia európai integrációs szervezetből történő kiválási folyamata alapvető hatást gyakorol nemcsak az Európai Unió jövőbeli fejlődésére, hanem a szigetországgal szoros gazdasági és kereskedelmi kapcsolatban álló euróövezeti tagállamok gazdaságára is. A szigetország Európai Unióból való kilépése számos megoldatlan kérdést vet fel az Egyesült Királyság és az uniós tagországok közötti szabad munkaerőáramlás, valamint a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok terén. Figyelembe véve a május 26-i Európa-parlamenti választások eredményeit, melyet az eurószkeptikus Nigel Farage által vezetett Brexit-párt nyert meg a szavazatok 30,5 százalékával, miközben a Konzervatív Párt az ötödik helyen végzett, megállapítható, hogy a brit politikai elit és közvélemény is rendkívül megosztott a kilépés kérdésében. Továbbra sem egyértelmű, hogy a szigetország milyen feltételek mellett fog kiválni az integrációs szervezetből, ezért közép- és hosszabb távon is fennmarad a politikai és gazdasági bizonytalanság.

A Brexit kérdéskörének vizsgálata során elengedhetetlenül szükséges Nagy-Britannia európai uniós tagságának rövid értékelése mellett a szigetország kilépésével kapcsolatos foratókönyvek rövid ismertetése. Lényeges kérdést jelent az integrációs szervezetből történő kiválás során annak megválaszolása, hogyan alakulnak az Európai Unió és a szigetország közötti gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok a brit tagság megszűnését követő időszakban.

Nagy-Britannia európai uniós tagságának előnyei

Nagy-Britannia Európai uniós csatlakozása pozitív hatást gyakorolt a szigetország gazdaságára. A brit közös piaci tagság óta az egy főre jutó GDP a kétszeresére növekedett. Az egy főre jutó GDP mellett számottevő mértékben nőtt a termelékenység, amely a megnövekedett termékpiaci versennyel magyarázható. Az integrációs szervezethez történt brit csatlakozás csökkentette a kereskedelmi költségeket az Egyesült Királyság és az Európai Unió tagországai között, mert a vámunió eredményeként megszűntek a vámjellegű akadályok. Az egységes belső piac eredményeként pedig megtörtént a nem vámjellegű (technikai, fizikai és adminisztratív) akadályok felszámolása. A gyakorlatban megvalósult a termékek és szolgáltatások szabad áramlása, amelyből a brit gazdaság profitált. Végső soron az Európai Unióval folytatott kereskedelem jelentős előnyökkel járt a szigetország nemzetgazdasága számára: a vámmentes kereskedelem révén a brit fogyasztók olcsó és jó minőségű termékekhez és szolgáltatásokhoz jutottak. Kedvező hatásai érvényesültek a vállalati szektor területén is: új munkahelyek jöttek létre és bővültek az exportlehetőségek is (Halmai, 2018, 9-11).

Mivel az Egyesült Királyság nyitott gazdaság, ezért termelése szempontjából kulcsfontosságú az export- és importpiacokhoz való minél szabad hozzáférése. A brit gazdaság a fejlett szolgáltatási szektorra (pénzügyi, információs és telekommunikációs, illetve média) és a magasabb hozzáadott értékű ágazatok (gyógyszeripar és gépjárműgyártás) termelésére, annak exportjára épül. A pénzügyi szolgáltatások és az infokommunikációs technológiák ösztönzőleg hatottak a külföldi közvetlen tőkebefektetésekre. 2015-ben a külföldi közvetlen

beruházások közel 39 százaléka az előbb említett gazdasági ágazatokra koncentrálódott, míg a feldolgozóipar részesedési aránya a külföldi befektetésekből 17 százalékot tett ki. 2014-ben a világ külföldi közvetlen beruházásai állományának 6 százaléka az Egyesült Királyságban volt található. 2015-ben a világ zöldmezős beruházási projektjeinek 7,4 százaléka az Egyesült Királyságban valósult meg (Halmai, 2018, p. 10-14).

Az egységes belső piac kedvező hatásai az áru- és a szolgáltatáskereskedelem mellett főleg a pénzügyi szektorban érvényesültek. London hagyományosan a nemzetközi valutatranszakciók központja. Az Egyesült Királyság részesedése a valutatranszakciókban a világpiacra 25 százalékról 40 százalékra növekedett (Lane-Milesi-Ferretti, 2007). A szigetország pénzügyi pozíciójának erősödését mutatja, hogy az Egyesült Királyság lényeges részesedést szerzett a devizatranszakciókban Németország és Franciaország terhére. Természetesen ebben szerepet játszott a brit pénzügyi szektor rugalmas szabályozása, a termékdiverzifikáció. Nagy-Britannia tehát a legnagyobb szereplő az eurótranszakciókban, miközben a szigetország nem tagja az euróövezetnek. (Halmai, 2018, p. 11-12).

Brexit forgatókönyvek

Az elmúlt időszakban a szigetország Európai Unióból való kiválásának kérdéskörével Losoncz Miklós: Az Egyesült Királyság kilépése az EU-ból és az európai integrációból című monográfiája foglalkozott részletesen. A szerző nemcsak a kilépési folyamat előzményeit és hatásait vizsgálja, hanem annak Egyesült Királyságra és az európai integráció stratégiájára gyakorolt következményeit is szemléletesen ismerteti. A brit kilépés bár a gazdasági és politikai erőviszonyokat az EU-ban Németország irányába tolja el, és viszonylag csekély negatív makrogazdasági hatást gyakorol majd az EU-tagállamok gazdaságaira, különbséget kell tenni az egyes ágazatok és tagállamok között. Az Egyesült Királyságra nagyobb mértékben ráutalt halászatot, valamint az uniós tagállamok közül Írországot, Máltát, Ciprust, Belgiumot és Luxemburgot az átlagosnál nagyobb mértékű negatív makrogazdasági hatások érik. A szerző végkövetkeztetése, hogy a brit kilépéssel az európai integráció legfőbb mozgatóereje a német-francia együttműködés lesz, ami az EU föderatív irányba történő elmozdulását valószínűsíti. A szigetország kilépése egyszersmind lehetőséget biztosít az európai integrációs folyamat további elmélyítésére a Gazdasági és Monetáris Unió, az egységes belső piac, valamint a belbiztonság területén (Losoncz, 2017).

Nagy-Britannia integrációs szervezetből történő kilépésének makrogazdasági hatásaival kapcsolatosan számos forgatókönyv készült. A Magyar Nemzeti Bank 2017-ben megjelent tanulmányában (Békési László – Kovalszky Zsolt – Várnai Tímea: Forgatókönyvek a Brexit lehetséges magyar makrogazdasági hatásaira) három lehetséges szcenáriót vázolt fel.

1. A legelső forgatókönyv, amely alapvetően egy súrlódásmentes megegyezést jelentett volna. Ebben az esetben a Brexit hatása csak Nagy-Britanniára korlátozódik, a politikai és gazdasági bizonytalanság – az európai uniós tagországok vezetőivel folytatott tárgyalások eredményeként – csak rövid ideig tartana. A hivatalos kilépést követően az új gazdasági kapcsolatok és szerződések véglegesítéséig a külkereskedelmi kapcsolatok

átrendeződése ugyan átmeneti gazdasági lassulást eredményezne a szigetország gazdaságában és az Európai Unióban, de recesszió nem alakulna ki. A gazdasági kapcsolatok rendeződnek, az üzleti bizalom helyreáll. A szabad munkaerő-áramlás fennmarad és az Angliában dolgozók töredéke veszíti el állását a konjunktúra lassulása miatt. Ugyanakkor a Nagy-Britanniában dolgozók esetében a font leértékelődése csökkenti a hazautalt jövedelmek vásárlóerejét (Békési et. al. 2017).

2. A második forgatókönyv arra a feltételezésre épült, hogy a tárgyalópartnerek kompromisszumos megállapodást kötnek, melynek során a jogi-politikai kiválás ellenére a gazdasági integráció részben fennmarad. Ugyanakkor a kilépést követő időszakban az új gazdasági kapcsolatok és szerződések véglegesítéséig továbbra is fennmarad a bizonytalanság, amely kedvezőtlen hatást gyakorol mind a brit, mind pedig az EU tagállamainak gazdasági növekedésére. A külkereskedelmi kapcsolatok átrendeződése átmeneti recessziót eredményezhet a brit gazdaságban és az EU-ban is (az EU gazdasági lassulása csak átmeneti lenne, mivel a belső piacon belül az új gazdasági kapcsolatok ellensúlyoznák a negatív hatásokat). A szabad munkaerő-áramlás megmaradása esetén a kereslet csökkenése miatt a szigetországban dolgozók negyede veszítheti el állását. A továbbra is Nagy-Britanniában dolgozók esetében a font leértékelődése – az 1. forgatókönyvben feltételezettnél közel harmadával nagyobb mértékben – csökkentené a hazautalt jövedelmek vásárlóértékét (Békési et. al. 2017).
3. A harmadik forgatókönyv („hard Brexit”) esetén Nagy-Britannia jogilag szervezetlen módon távozna az Európai Unióból, melynek súlyos gazdasági következményei lennének mind a brit, mind az európai gazdaságra nézve.

Ebben az esetben az EU-val folytatott kereskedelem WTO-megállapodások alapján történne, vámok és egyéb nem vámjellegű akadályok következményeként. Ráadásul az Európai Unióba exportált termékeknek meg kell felelniük az uniós termékelőírásoknak. A szigetországba érkezett termékek után vámot kell majd fizetni és bevezetnék a vámellenőrzést is, amely jelentősen megdrágítaná és lassítaná a kereskedelmi forgalmat. Amennyiben újból sor kerül a vámok és nem vámjellegű akadályok bevezetésére az EU és Nagy-Britannia közötti kereskedelemben, akkor a kedvezőtlenebb kereskedelmi lehetőségek a brit és az uniós gazdaság növekedését is jelentős mértékben visszavethetik (Békési et. al. 2017).

Az elhúzódó bizonytalanság következtében megnőne a pénzpiacok volatilitása. Az euróövezet periféria bankrendszerében meglévő problémák eszkalálódhatnak, am tovább mélyítheti az európai uniós szinten jelentkező recessziót.

A romló befektetői hangulat következtében az eurózóna periféria országai és egyes sérülékenyebb feltörekvő országok piaci nyomás alá kerülnének. A bankrendszerben jelentkező turbulenciák miatt megnőnek a finanszírozási költségek és erőteljes gazdasági visszaesés várható (Békési et. al. 2017).

A tartósan magas bizonytalanság és a külkereskedelmi kapcsolatok átrendeződése miatt elhúzódó brit recesszióval kellene számolni, melynek során az angol font árfolyama

jelentősen gyengülhet. A brit nemzeti valuta gyengülésének inflációs hatását ellensúlyozhatja az Európai Unióból származó termékek keresletének visszaesése (Békési et. al. 2017). Nagy-Britannia integrációs szervezetből való kiválásával az EU egyik legnagyobb nettó finanszírozója teljes mértékben kiesik. A brit hozzájárulás mértékét jól mutatja, hogy 2015-ben a szigetország nettó befizetése az unió költségvetésébe 10,75 milliárd eurót tett ki (Horváth, et al. 2017). Minden valószínűség szerint az Egyesült Királyság kilépésével a költségvetési időszak végére hiányzó összeget sem pótolnák teljes mértékben az uniós tagállamok többlet befizetései.

A Brexit-folyamat megértése szempontjából lényeges szempontot jelent a kiválást szorgalmazó tábor véleményének rövid bemutatása. Az Európai Unióból kilépést támogatók leggyakrabban hangoztatott érvei a következők:

- Az Egyesült Királyság számára túlzottan drága az európai uniós tagság, mert a szigetország hetente 350 millió fontot utal a közös költségvetésbe.
- Az Európai Unió tagországaiból érkező munkavállalók megjelenése egyes gazdasági területeken társadalmi feszültségeket idézett elő.
- A brit szuverenitás elvéhez való ragaszkodás, vagyis az integrációs szervezetben való brit tagság korlátozza az Egyesült Királyság önrendelkezését, a brit parlament elvesztett szuverenitása csak akkor állítható helyre, ha az ország kiválik az Európai Unióból (Losoncz, 2017, p. 72.).
- A brit történelmi hagyományokkal ellentétben a brüsszeli központú politikai és adminisztratív apparátus. Az Egyesült Királyság az európai integráció fejlődése során mindvégig ellenezte a nemzetek feletti intézmények domináns szerepét a döntéshozatalban és a kormányközi együttműködés elmélyítése mellett állt ki.
- Végül a társadalom idősebb korosztálya körében még mindig erős a birodalmi-nagyhatalmi keretekhez való ragaszkodás, amely elsősorban az Egyesült Államokhoz és a brit Nemzetközösséghez kötődő gazdasági és politikai kapcsolatrendszerben nyilvánul meg a legerőteljesebben.

Losoncz Miklós monográfiájában rámutat arra, hogy a népszavazási kampányban a gazdasági racionalitás helyett inkább az érzelmi megfontolások játszottak szerepet. A kilépéspártiak nem válaszoltak arra a kérdésre, milyen módon képzelik el a szigetország jövőjét az Európai Uniótól kívül. Ugyanakkor az EU-pártiak is a kiválás várható negatív következményeit hangsúlyozták. Fő érvük a súlyos gazdasági recesszióval való riogatás volt, miközben egyáltalán nem beszéltek arról, milyen irányban kellene fejlődni az Európai Uniónak és benne az Egyesült Királyságnak. Nem mutatták be milyen konkrét előnyökkel járt eddig az európai uniós tagság a szigetország számára. Nem fejtették ki, milyen pozitívumok várhatók az EU-ban való maradástól (Losoncz, 2017, p. 73-74.). Véleményem szerint határozottabban kellett volna bemutatni az integrációs szervezettel együttjáró pozitívumokat, kiemelve a Közös Agrárpolitika szerepét és a négy alapvető szabadságjog brit nemzetgazdaságra gyakorolt hatásait.

Jelenleg Nagy-Britannia vonatkozásában az EGT – norvég modell és a kétoldali svájci megállapodás, továbbá a Liechtenstein/Brüsszel féle modell sem valószínű. Az EGT – norvég modell és a Liechtenstein/Brüsszel modell esetén is hozzá kell járulni az EU közös költségvetéséhez, a kétoldali megállapodások svájci modellje vonatkozásában az EU programokban való részvételért díjat kellene fizetni. Az EGT – norvég modell előnye, hogy a szigetországnak nem kellene részt vennie a közös politikákban és kereskedelmi szerződéseket köthet az EU-tól függetlenül. Hátránya, hogy meg kellene felelni az EU-ba irányuló export esetében az eredetvédelmi szabályoknak (Halmi, 2018, p. 15.). További problémát jelent, hogy az Európai Gazdasági Térséghez hasonló megállapodás nem jelent megoldást az EU-ból való brit kilépést támogatók fő kifogásaira, így többek között a munkaerő szabad mozgásának a korlátozására, a szabályozási szuverenitás visszanyerésére és az európai uniós költségvetéshez történő hozzájárulás megszüntetésére (Losoncz, 2017, p. 90.).

A svájci modell előnye, hogy az EU belső piacának számos fontos szektorához biztosít hozzáférést az alpesi ország EFTA-tagságán keresztül (az Egyesült Királyság szempontjából a pénzügyi szolgáltatások szektora lenne fontos). Ugyanakkor Svájcnak számos európai uniós szabályt be kell tartania és pénzügyi hozzájárulást is fizetnie kell az Európai Unió költségvetéséhez. Megjegyzendő, hogy a britek ellenzik az uniós költségvetésbe történő befizetés jelenlegi rendszerének fenntartását, ezért a svájci típusú kapcsolatrendszer elfogadásának is igen kicsi a valószínűsége (Horváth et al. 2017.).

A Liechtenstein/Brüsszel modell előnye, hogy az EGT keretében megvalósulna az áruk és a szolgáltatások szabad kereskedelme az EU-val, de az EU egyetértése szükséges védőintézkedések elfogadása esetén (Halmi, 2018, p. 16.).

Az EFTA-típusú kapcsolatrendszer előnyei, hogy a szigetországnak nem kellene elfogadnia a közös politikákat és szabályozást és nem kellene hozzájárulnia az EU költségvetéséhez, miközben megvalósulna az EU-val az áruk szabad kereskedelme. Hátrányai, hogy a szigetország nem lenne jogosult az EU szolgáltatási piacára való belépésre és nem érvényesülne az EU vonatkozásában a személyek szabad mozgása, továbbá az EU-ba exportált áruknak meg kell felelniük az uniós termékelőírásoknak (Halmi, 2018, p. 16.).

A brit parlament alsóháza 2019. január 15-én elutasította az Európai Unióval, 2018 november végén megkötött Brexit-megállapodást. A megállapodásra 432 képviselő szavazott nemmel és 202 támogatta. Ráadásul a brit parlament alsóháza március 12-én másodszor is elutasította az EU és a szigetország között aláírt Brexit-egyezményt. A megállapodás ellen 391 képviselő szavazott, vagyis 149 fős többséggel utasította el a kilépés feltételeit szabályozó egyezményt (BBC News, 2019.03.13.), ugyanakkor március 13-án a brit parlamenti képviselők csekély többséggel 312:308 arányban nem támogatták a megállapodás nélküli kilépés lehetőségét. Egy nappal később a londoni alsóház megszavazta a brit EU-tagság megszüntetésének halasztását célzó kormányzati betérjesztést. Az indítványra 412, ellene 202 képviselő voksolt (Portfolio, 2019.03.14.)

Az EU-val folytatott tárgyalások egyik legérzékenyebb pontja Írország és Észak-Írország határának kérdése volt. A fő cél az volt, hogy ne jöjjön létre határ az Egyesült Királyságon belül Észak-Írország és Nagy-Britannia között a kereskedelmi és biztonsági szerződésektől függetlenül. Ez egyrészt biztosítja, hogy a végsőnek szánt megoldással 2020 júliusáig, és csak a kapcsolatok alakulásának a függvényében döntsenek róla (168 óra, 2019.01.15.). Theresa May brit miniszterelnök asszony és Michel Barnier, az Európai Bizottság Brexit főtárgyalója 2019. március 11.-én olyan jogi garanciákról állapodott meg, amelyek alapján az Európai Unió nem tarthatja meghatározatlan ideig az Egyesült Királyságot az ír-északír határellenőrzés újbóli bevezetésének elkerülését célzó mechanizmus (backstop) hatálya alatt. Megjegyzendő, hogy az elért jogi garanciák értelmében az EU rosszhiszeműen ezt mégis megpróbálná, az a kétoldalú kötelezettségvállalás nyílt megsértése lenne, és ezt az eljárást a szigetország független döntőbírói fórum előtt támadhatná meg (Magyarhírlap, 2019.03.12.). Ugyanakkor egyáltalán nem tisztázott jogilag, milyen feltételek mellett léphet ki a tartalékmegoldás hatálya alól Nagy-Britannia?¹

A brit európai uniós kilépésről 2016 június végén rendezett népszavazás politikai bizonytalanságot teremtett, melynek kedvezőtlen hatásai a szigetország gazdaságában már most is megmutatkoznak. A Bank of England becslése szerint a referendum óta eltelt időszakban a brit nemzetgazdaságot hetente 800 millió font veszteség éri, amely a gazdasági kibocsátás két százalékának felel meg. A fontsterling árfolyama az elmúlt három évben 10 százalékkal gyengült, amely jelentősen megnövelte az importtermékek árát – növelve az inflációt, és csökkentve a vásárlóerőt. Az exportőrök sem tudtak profitálni a font gyengüléséből, mert nem növelték érdemben piaci részesedésüket az Unió piacán (Mayes, 2019).

További problémát jelent, hogy a legnagyobb bankok közül öt londoni székhelyű pénzügyintézet összesen 750 milliárd eurónyi eszközállományt kíván áthelyezni Frankfurtba. A bankok mellett 275 vállalat jelezte, hogy a szigetország helyett inkább az Európai Unió tagállamaiba helyezik át a tevékenységüket. Végül a Brexit kedvezőtlen hatást gyakorol a brit ingatlanpiacra is: az ingatlanárak csökkenése mellett várhatóan visszaesik a lakásépítések száma is. A font árfolyamának gyengülése megnöveli az importált alapanyagok költségeit. Az Európai Unió tagállamaiból érkező munkavállalók számának csökkenése miatt általános munkaerőhiány alakulhat ki az építőiparban (Mayes, 2019).

A Brexit rendkívül érzékenyen érinti a szigetországban működő autógyártó vállalatokat. A Jaguar Land Rover 4500 munkavállaló elküldését tervezi, a Nissan Motor a korábbi terveivel ellentétben mégsem gyárt majd X-Trail terepjárókat a dél-angliai (Sunderland) üzemében. A Honda 2021-ben véglegesen bezárja angliai gyárát (Növekedés.hu, 2019.02.21.). Az Egyesült Királyságban nemcsak a legnagyobb autógyártók rendelkeznek telephellyel és összeszerelő üzemekkel, hanem kiterjedt alkatrész-kereskedelem is folyik az Egyesült Királyság és az Európai Unió tagállamai között.

¹ Megjegyzendő, hogy a brit Konzervatív Párt keményvonalas Brexitet támogató csoportja és a kisebbségi tory kormány külső támogatója az ugyancsak EU-szkeptikus észak-írországi Demokratikus Unionista Párt kezdettől fogva ellenezte a backstop-mechanizmust.

A brit kormány számára hivatalos előrejelzéseket készítő Költségvetési Felelősség Hivatala (OBR) az eddigi előrejelzésében szereplő 1,6 százalékról 1,2 százalékra csökkentette a brit hazai össztermék növekedési ütemére szóló prognózisát. Megjegyzendő, hogy 2009 óta nem mértek ilyen lassú egész éves növekedést az Egyesült Királyságban (Goodman, 2019).

Figyelembe véve a jelenlegi brit belpolitikai viszonyokat, továbbra sem egyértelmű, milyen módon és mikor kerül sor az Egyesült Királyság Európai Unióból való kiválására? Tekintettel a 2021-2027 közötti hétéves költségvetési keretterv tárgyalásaira az EU tagállamok állam- és kormányfői a 2019. március 22-én tartott csúcsertekezletükön részletesen foglalkoztak Nagy-Britannia integrációs szervezetből való kilépésének kérdésével. Jóllehet Theresa May kormányfő a Brexit 2019. június 30-i meghosszabbítására tett javaslatot, az Unió vezetői május 22-ig biztosítottak haladékot a szigetországnak a kilépésre. Az Európai Unió technikai haladékot adott Nagy-Britanniának, amely jelképesnek tekinthető. Megjegyzendő, hogy ez utóbbi döntés érvényét veszítette, mert a brit parlament alsóháza március 29-én harmadszor is elutasította az Európai Unióval tavaly novemberben megkötött kilépési megállapodást. Az EU-tagországok abban is megállapodtak, hogy nem tárgyalható újra a kiválás feltételrendszerét rögzítő egyezség. Ennek értelmében minden egyoldalú vállalásnak és nyilatkozatnak összhangban kell lennie ezen dokumentum szellemével egyaránt (Portfolio, 2019.03.22.).

Mivel a politikai erők megosztottsága miatt továbbra sem fogadták el a kilépést szabályozó megállapodást, ezért a brit parlament alsóháza április 3-án minimális többséggel (313 igen és 312 nem szavazat mellett) a Brexit további halasztására kötelezte Theresa May kormányát (Portfolio, 2019.04.04.). Az Európai Unió tagállamainak április 10-i csúcsertekezletén másodszor is meghosszabbították az Egyesült Királyság integrációs szervezetből való kilépésének eredetileg tervezett határidejét. A tárgyalások során mindvégig megmutatkozott az uniós tagországok megosztottsága, mivel Franciaország és Belgium keményebb álláspontot képviselt a kilépés határidejének meghosszabbításával kapcsolatosan, míg Németország a rugalmasabb megoldás mellett állt ki. Végül kompromisszumos megállapodás született, amely 2019. október 31-ig biztosított haladékot a briteknek, hogy jogilag rendezett formában váljanak ki az Európai Unióból. London a halasztás ideje alatt konstruktívan és felelősségteljesen fog eljárni a jóhiszemű együttműködés jegyében. A brit vezetés tartózkodni fog minden olyan intézkedéstől, amely akadályozhatja az Európai Uniót a döntéshozatali eljárásokban. Ugyancsak lényeges a zárónyilatkozat azon pontja, amely ismét megerősíti, hogy a kilépési egyezményt nem lehet újratárgyalni (Magyarhírlap, 2019.04.11.).

Figyelembe véve a Brexit határidejének újabb meghosszabbítását elméletileg két forgatókönyv lehetséges:

1. Amennyiben mindkét fél ratifikálja a kiválás feltételeit szabályozó, de a brit parlament alsóháza által háromszor elutasított egyezményt, akkor a következő hónap első napján automatikusan megszűnik a brit tagság.

2. Végül, ha október 31-ig sem sikerül elfogadtatni az alsóházzal a kilépési megállapodást, akkor újból megnő a „kemény” Brexit veszélye, mivel kicsi a valószínűsége annak, hogy az EU ismét beleegyezne a kilépés határidejének újbóli meghosszabbításába (Portfolio, 2019.04.11.).

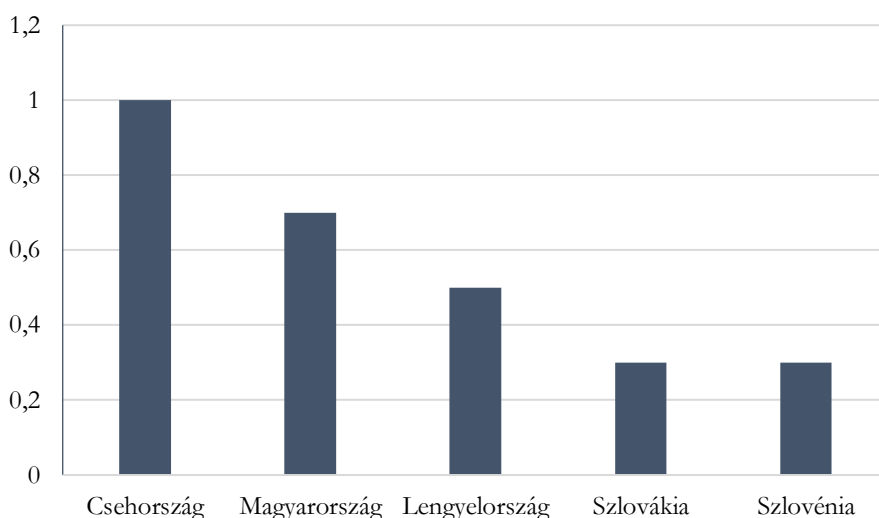
Véleményem szerint az Európai Unió részéről a Brexit-folyamat újbóli meghosszabbítása továbbra sem jelentene megoldást a rendezett kilépésre, vagyis a politikai bizonytalanság közép- és hosszú távon is fennmaradna. A fennálló politikai patthelyzetet tovább bonyolítja, hogy Theresa May miniszterelnök asszony május 24-én bejelentette, hogy június 7-én lemond a kormányfői megbízatásáról. Beszédében hangsúlyozta, hogy minden lehetséges lépést megtett annak érdekében, hogy meggyőzze a parlament alsóházának képviselőit a Brexit-megállapodás ratifikálásának szükségességéről (BBC News, 2019.05.24.). Az elmúlt időszakban a brit kormányfő asszony sikertelen tárgyalásokat folytatott a Munkáspárt vezetőjével, Jeremy Corbynnal, valamint nem tudta megszerezni a mérsékelt konzervatív képviselők támogatását a kilépést szabályozó egyezmény elfogadásához. May lemondásával tovább nőtt a politikai bizonytalanság a szigetországban, ugyanis júliusban a Konzervatív Pártnak kell döntenie a későbbi miniszterelnök személyéről. Amennyiben egy kemény Brexitet szorgalmazó politikusnak szavaznak bizalmat a toryk, akkor újból megnő a megállapodás nélküli kilépés esélye. Ebben a helyzetben a megoldást egy előrehozott parlamenti választás jelentené, melynek eredményeként egy stabil, új összetételű kormánytöbbség alakulna. Az újonnan megalakuló kormány egyik legfontosabb feladata lenne, hogy a brit parlament alsóházának képviselőit meggyőzze a rendezett és szabályozott kilépésről, amely az Európai Unióval való kapcsolatok rendezésének egyik legfontosabb előfeltétele. A 2019. július 23-án megválasztott új miniszterelnök, a kemény Brexitet támogató Boris Johnson politikája és a parlament működésének október 14-ig történő felfüggesztése egyértelműen a megállapodás nélküli kilépést valószínűsíti.

A Brexit hatásai Kelet-Közép-Európára és Magyarországra

Amennyiben az átmeneti időszak után az Egyesült Királyság mind az EU belső piacából, mind a vámunióból kikerül, akkor kereskedelmi megállapodás hiányában WTO szabályainak megfelelően alakulnának a szigetország és az EU közötti kereskedelmi kapcsolatok. A Nemzetközi Valutaalap 2018 júliusában készült elemzése rámutatott arra, hogy egy kemény kilépés („hard Brexit”) esetén a közép- és kelet-európai régióból a második legnagyobb negatív kibocsátási hatás a magyar gazdaságban jelentkezne (0,7 százalékpontos lenne ez a kibocsátás rontó hatás, míg Csehország és Lengyelország esetében 1 és 0,5 százalékpontos, Szlovákia és Szlovénia vonatkozásában pedig 0,3-0,3 százalékpontos). Európai uniós összehasonlításban az IMF tanulmányában a hetedik legnagyobb negatív kibocsátási hatását vázolta fel Magyarország esetében, amennyiben a pesszimista forgatókönyv valósulna meg hosszú távon (IMF Country Report No. 18/224. July 19, 2018).

Amennyiben a brit kilépés után az EU 27 tagállamával szabadkereskedelmi megállapodás lépne hatályba, akkor is megközelítőleg 0,2 százalékos negatív hatással kellene számolni a

magyar gazdaság vonatkozásában, ami lényegében középmezőnyt jelent az európai uniós tagállamok rangsorában (IMF Country Report No. 18/224. July 19, 2018).

1. ábra. A „hard Brexit” hosszú távú negatív hatása az adott országok kibocsátási szintjére (százalékban kifejezve)

Forrás: International Monetary Fund, IMF Country Report No. 18/224. July 2018.

In: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2018/07/18/Euro-Area-Policies-Selected-Issues-46097> Letöltve: 2019. augusztus 30.

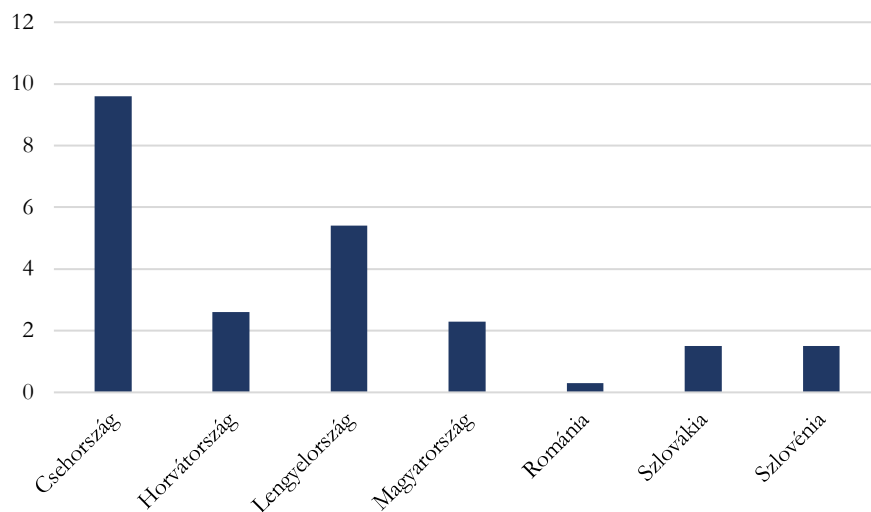
Az Erste Group 2018 októberében készített jelentése ugyancsak részletesen foglalkozott a megállapodás nélküli Brexit térség államaira gyakorolt makrogazdasági hatásaival. A szigetország Európai Unióból történő rendezetlen kilépése a vám- és nem vámjellegű kereskedelmi akadályok újbóli alkalmazása miatt pótlólagos költségeket jelentene a szigetország és az EU közötti kereskedelmi forgalomban. Ennek hátrányaival, beleértve a vámok Egyesült Királyságban működő hazai és külföldi vállalatok ellátási és értékláncára gyakorolt hatásaival, továbbá a vám eljárás-vámellenőrzés költségeivel részletesen foglalkozik Losoncz Miklós: Az Egyesült Királyság kilépése az EU-ból és az európai integráció monográfiájában (Losoncz, 2017).

A szigetország integrációs szervezetből történő kilépésének gazdasági hatásai a kereskedelmi csatornákon keresztül érintik a közép- és kelet-európai térséget. A közvetett hatások az európai gazdasági növekedésen és az uniós költségvetésén keresztül érvényesülnének. A közép- és kelet-európai országok brit áruexportja nem éri el GDP-jük 5 százalékát, és még kisebb a szolgáltatásexport súlya. A közép- és kelet-európai országok számára továbbra is Németország a legfőbb külkereskedelmi partner. A Visegrádi Négyek közül a Nagy-Britanniába irányuló exporton belül mindössze 2 százalékos a Magyarországon és a Csehországban előállított hozzáadott érték, míg Lengyelország és Szlovákia esetében 1,3 százalék. Románia és Szlovénia vonatkozásában a szigetországba irányuló exporton belül előállított hozzáadott érték mindössze 0,5 százalék (Erste Group Research Special Report.

24 October 2018). Más szerzők a Brexit magyar gazdaságra gyakorolt hatásainak vizsgálata során arra hívják fel a figyelmet, hogy a kivitel megoszlásának átalakulása miatt 2008 és 2016 között csökkent az Egyesült Királyság szerepe a magyar termékexporton belül (a 2008. évi 4,7 százalékról 2016-ra 3,9 százalékra), addig a szolgáltatások exportján belül ellentétes tendencia figyelhető meg. 2008 és 2016 között minden évben nőtt a szigetországba irányuló szolgáltatásexport értéke és 2016-ban elérte a 7,9 százalékot. A szolgáltatások tekintetében az Egyesült Királyság 2016-ban a harmadik legfontosabb exportpartnerünk lett: a kivitel értéke 526, a behozatalé 324 milliárd forint volt. Tehát egy kemény kilépés esetén mind a termékek és szolgáltatások exportja jelentős mértékben visszaesne, melyet a szerzők matematikai számításokkal (úgynevezett gravitációs egyenlet segítségével) igazolnak (Váradi et. al 2017, p. 157-162).

A közép- és kelet-európai országok szoros gazdasági kapcsolatban állnak az euróövezet államainak gazdaságaival (elsősorban Németországgal), ezért az eurózóna lelassulása kedvezőtlen hatást gyakorolhat a közép- és kelet-európai térség növekedésére. A gazdasági növekedés lelassulása a befektetői környezetet is negatívan befolyásolja, amely visszavetheti a beruházási tevékenységet az Európai Unióban.

1. A brit kilépés az uniós költségvetésére is alapvető hatást gyakorol. A közép- és kelet-európai országok számára kedvezőtlen, hogy a Bizottság a 2021 és 2027 közötti költségvetési keretervben a közös agrár és kohéziós politika 5, illetve 7 százalékos csökkentésére tett javaslatot. Mindezek következtében szükséges a tagállami hozzájárulások mértékének növelése. Az Erste Group tavaly októberben készített elemzése azonban rámutatott arra, hogy az európai uniós támogatások csökkenése 2022 előtt nem érezteti majd hatását, mert a közép- és kelet-európai országok 2020 végéig a jelenlegi költségvetési időszak keretében hívhatják le az uniós pénzügyi forrásokat. Az európai uniós támogatások csökkenésével párhuzamosan a következő pénzügyi keretervben nőni fog a kötelező tagállami hozzájárulás mértéke (társfinanszírozás), amely ellensúlyozhatja az uniós támogatások visszaeséséből adódó beruházási hatásokat (Erste Group Research Special Report. 24 October 2018).
2. Jóllehet Csehország kivételével a többi közép- és kelet-európai országban csekély az Egyesült Királyságbeli székhelyű pénzügyi szolgáltatók követelése az adott országok saját GDP-jéhez képest, egy „kemény” Brexit esetén pénzügyi zavarokra kerülne sor a Cseh Köztársaságban. A Nemzetközi Valutalap 2018 júliusában készített tanulmánya rámutatott arra, hogy a cseh pénzügyi piacon a fokozott brit követelésállomány szorosan összefügg a cseh korona árfolyamkűszöbével is, ami nem engedte megerősödni a koronát, ezért az elmúlt időszakban a cseh jegybank jelentősen megnövelte devizatartalékait. A cseh jegybank brit piaci szereplőktől vásárolt devizát és adott el nekik koronát. Egy megállapodás nélküli Brexit esetén a – tőkekivonás miatt – jelentősen csökkenhet a jegybanki devizatartalék, amely jelenleg a bruttó hazai termék százalékát 60 százalékát teszi ki (IMF Country Report No. 18/224. July 19, 2018).

2. ábra. Az Egyesült Királyságbeli székhelyű bankok követelései a közép- és kelet-európai országokban az adott országok GDP-jéhez képest (2017, százalékban kifejezve)

Forrás: International Bank of Settlements. Consolidated banking statistics.

In: <https://www.bis.org/statistics/consstats.htm?m=6%7C31%7C70> Letöltve: 2019. augusztus 30.

1. Miközben 2004 és 2016 közötti időszakban folyamatosan növekedett Magyarországon az Egyesült Királyságbeli befektetők száma, addig a 2016 júniusában rendezett népszavazás óta a cégszám növekedés megállt, és a szigetországhoz köthető cégek alkalmazotti létszáma is csökkent. Amennyiben a tulajdonosi szerkezetet és a közvetett kapcsolatokat is figyelembe vesszük, akkor 2900 cég köthető a szigetországhoz tulajdonosi vonalon. Míg a brit érdekeltségű vállalatok 73 ezer alkalmazottat foglalkoztattak 2016 júniusában, addig jelenleg már csak 69 ezret. Vagyis a tulajdonosi szerkezet, az export- és import folyamatok, valamint a közvetett beszállítói láncok miatt Magyarországnak komoly kötődése van az Egyesült Királysághoz. A „kemény” Brexit tehát mikrogazdasági (vállalati) szinten is kedvezőtlen hatást gyakorolna (Világgazdaság, 2019.01.18.).
2. Ugyancsak lényeges kérdést jelent a Brexitet követő időszakban a szigetországba érkező munkavállalók számának alakulása. Közép- és kelet-európai összehasonlításban mintegy 1 millió lengyel munkavállaló (az összlakosság 2,5 százaléka) tartózkodik életvitelszerűen az Egyesült Királyságban. A román lakosság 2 százaléka, a szlovák és a magyar munkaképes korú népesség 1,5 és 1 százaléka dolgozik a szigetországban. A Brexit népszavazás eredménye után (2016. június 23.) elkezdett csökkenni a közép- és kelet-európai térségből Nagy-Britanniába áramló munkavállalók száma. 2018 márciusáig vizsgált időszakban a 8 régiós országba (Csehország, Észtország, Magyarország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Szlovákia és Szlovénia) összességében már több volt a hazatérő munkavállaló, mint a brit munkapiac irányába kivándorlók aránya. A Brit Statisztikai Hivatal 2019 áprilisában közzétett adatai szerint a 2017 és 2018 közötti

periódusban az Európai Unióhoz 2004. május 1-jén csatlakozott közép- és kelet-európai országokból összesen 38 ezren érkeztek és 53 ezren távoztak az Egyesült Királyságból. Megállapítható, hogy a térség országainak nettó bevándorlási egyenlege mínusz tizenötezer volt a vizsgált tizenkét havi időszakban (Office for National Statistics. Migration Statistics Quarterly Report: February 2019).

A Brexit után minden valószínűség szerint kevesebben választják majd a térségünkbeli munkavállalási céllal a brit piacot. A hazatérő munkavállalók enyhíthetik a közép- és kelet-európai országokat sújtó munkaerőhiányt. Ez utóbbi ellensúlyozhatja a hazautalt jövedelmek csökkenését a közép- és kelet-európai országokban. A brit font árfolyamának gyengülése miatt várhatóan csökkeni fog a háztartások elkölthető jövedelme. Lengyelország esetében a font 20 százalékos leértékelődése a hazautalt jövedelmek nagyságát a bruttó hazai termék 0,2 százalékaival csökkentené (Erste Group Research Special Report. 24 October 2018).

1. táblázat. Bevándorlási mérleg egyenlege az Egyesült Királyságban 2018. szeptember végén (ezer főben kifejezve)

	Bevándorlás	Kivándorlás	Migráció egyenlege
Összesen	627	345	283
Az Európai Unió összes tagországából	202	145	57
Az Európai Unió 15 tagállamából	107	73	34
Az Európai Unió 8 közép- és kelet-európai országából	38	53	-15
Az Európai Unióon kívüli országokból	340	79	261

Forrás: Office for National Statistics. Migration Statistics Quarterly Report: February 2019.

In: <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/bulletins/migrationstatisticsquarterlyreport/february2019> Letöltve: 2019. augusztus 31.

KONKLÚZIÓ

Az elmúlt időszak eseményei azt mutatták, hogy Theresa May konzervatív kormánya bár jogilag szabályozott módon szeretett volna az európai integrációból kiválni, azonban az Európai Unióval 2018 november végén megkötött kilépési megállapodást az alsóház három alkalommal is elutasította. A politikai patthelyzetet tovább bonyolította a miniszterelnök asszony 2019. június 7-én történt lemondása, amelynek eredményeként ismét megnőtt, sőt Boris Johnson miniszterelnökké történő kinevezésével nagyban valószínűsíthető a „kemény” Brexit veszélye.

Mind az EU, mind pedig Nagy-Britannia érdeke, hogy a kilépésre jogilag szabályozott módon kerüljön sor. Amennyiben erre nem kerül sor, akkor a legrosszabb forgatókönyvre kell felkészülnie, amely nemcsak a szigetország, hanem az Európai Unió tagországainak gazdaságát is negatívan érintené. Rendezetlen kilépés esetén a brit nemzetgazdaság recesszióba kerülhet, az Európai Unió gazdasága is mintegy 0,5 százalékponttal csökkenne,

valamint az euróvíza periféria tagországaikak gazdaságszerkezeti problémái is tovább súlyosbodnának.

A közép- és kelet-európai országok gazdaságilag és kereskedelmileg is szorosán kapcsolódnak az euróvízet tagállamainak nemzetgazdaságához. Jóllehet a térség államainak szigetországba irányuló áru- és szolgáltatásexportja elhanyagolható, a Brexit gazdasági hatásai főleg kereskedelmi csatornákon keresztül érintenék a régió országait. A közvetett hatások főleg az európai uniók gazdasági növekedésen és a költségvetésen keresztül érvényesülnének. A szabályozatlan kilépés a Csehországban, Lengyelországban és Magyarországon működő brit vállalatokat is kedvezőtlenül érintené. A brit gazdaság visszaesése negatív hatást gyakorolna a magyar foglalkoztatásra, mert a teljes foglalkoztatáson belül Magyarországon a munkahelyek 1,8 százaléka függ az Egyesült Királysággal való kereskedelemtől. A magyar és cseh nemzetgazdaság a gépjárműgyártás miatt is sérülékeny. Hazánkban nemcsak az ipar, hanem a szolgáltató szektor is szorosán kapcsolódik a brit gazdasághoz. Megállapítható, hogy Magyarország, Csehország és Lengyelország esetében is fennáll a kitétségek kockázata. Magyarországon a foglalkoztatást tekintve a szolgáltatóközpontok tevékenységére hathat a legerőteljesebben egy megállapodás nélküli és jogilag szabályozatlan kilépés (Portfolio, 2018.11.17.).

FELHASZNÁLT IRODALOM

A magyarországi cégeknek is betehet a Brexit. 2019. január 18. szám. In: <https://www.vg.hu/gazdasag/gazdasagi-hirek/a-magyarorszagai-cegeknek-is-betehet-a-brexit-1304506/> Letöltve: 2019. augusztus 30.

ÁGOSTON Z.: Elutasította a brexit-megállapodást a brit parlament, káosz következhet. 168 óra. In: <https://168ora.hu/kulfold/elutasította-a-brexit-megállapodást-a-brit-parlament-kaosz-következhét-162204> Letöltve: 2019. augusztus 30.

BÉKÉSI L. – KOVALSZKY ZS. – VÁRNAI T.: Forgatókönyvek a Brexit lehetséges magyar makrogazdasági hatásaira. MNB-tanulmányok 125. 2017. In: <https://www.mnb.hu/letoltes/mnb-tanulmany-125-vegleges.pdf> Letöltve: 2019. augusztus 30.

Brexit: halasztás kérvényezésére kötelezte a parlament Theresa Mayt. 2019. április 4. szám. In: <https://www.portfolio.hu/gazdasag/brexit-halasztas-kervenyezésere-kötelezte-a-parlament-theresa-mayt.319765.html> Letöltve: 2019. augusztus 30.

Brexit-szavazás: megszavazták a halasztást. Portfolio, 2019. március 14. In: <https://www.portfolio.hu/gazdasag/brexit-szavazás-megszavazták-a-halasztást.317431.html> Letöltve: 2019. augusztus 30.

Brexit-maratonból most lett végképp Brexit-rétestésza. 2019. április 11. szám. In: <https://www.portfolio.hu/gazdasag/a-brexit-maratonból-most-lett-vegképp-brexit-retestésza.320571.html> Letöltve: 2019. augusztus 30.

Brexit: MPs reject Theresa May's deal for a second time. BBC News. In: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-47547887> Letöltve: 2019. augusztus 30.

Erste Group Research Special Report. 24 October 2018. Would 'hard Brexit' be hard for CEE as well?

Elutasította a londoni alsóház a kilépés feltételeiről szóló megállapodást. Magyar Hírlap, 2019. március 12. szám.

- In:http://magyarhirlap.hu/cikk/143095/Elutasította_a_londoni_alsohaz_a_kilepes_felteteleiről_sz_olo_megallapodást Letöltve: 2019. augusztus 31.
- GOODMAN, D. (2019): Brexit Delay Adds Another Dimension of Damage to U.K. Economy. Bloomberg. 2019. március 14. In: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-03-14/brexit-delay-adds-another-dimension-of-damage-to-u-k-economy> Letöltve: 2019. augusztus 31.
- HALMAI P. (2018): A Brexit lehetséges gazdasági hatásai. Gazdaságtani alapok, módszertani lehetőségek. Európai Tükör, 2018/2. szám, pp. 7-32. In: https://folyoiratok.uni-nke.hu/document/nkeszolgaltato-uni-nke-hu/1/Halmaj_A_Brexit_lehetseges_gazdasagi_hatasai_Europai_Tukor_2018_2.pdf Letöltve: 2019. augusztus 31.
- Hazaköltöztetheti a brit gyárát a Honda. Növekedés.hu. In: <https://novekedes.hu/hirek/hazakoltoztetiheti-angliai-gyarat-a-honda> Letöltve: 2019. augusztus 31.
- HORVÁTH D. – GYÖRGY L. – KISS I. – KUTASI G. (2017): A brexit hatása a magyar gazdaságra. Külügyi Szemle, 2017. tél. In: http://kki.hu/assets/upload/08_Horvath-Gyergy-Kiss-Kutasi-Regs.pdf Letöltve: 2019. augusztus 31.
- International Bank of Settlements. Consolidated banking statistics. In: <https://www.bis.org/statistics/consstats.htm?m=6%7C31%7C70> Letöltve: 2019. augusztus 30.
- Long-term impact of Brexit on the EU. International Monetary Fund, IMF Country Report No. 18/224. July 19, 2018. In: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2018/07/18/Euro-Area-Policies-Selected-Issues-46097> Letöltve: 2019. augusztus 31. <https://doi.org/10.5089/9781484368961.002>
- LANE, P. – MILESI-FERRETTI, G. (2007): The external wealth of nations mark II. Journal of International Economics, Vol. 73. pp. 223-250. <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2007.02.003>
- Legfeljebb október 31-ig halasztható a Brexit. Magyar Hírlap, 2019. április 11. szám. In: <https://www.magyarhirlap.hu/kulfold/20190411-legfeljebb-oktober-31-ig-halaszthato-a-brexit> Letöltve: 2019. augusztus 31.
- LOSONCZ M. (2017): Az Egyesült Királyság kilépése az EU-ból és az európai integráció. Budapesti Gazdasági Egyetem, Alkalmazott Tudományok Egyeteme. DOI: <https://doi.org/10.29180/EK-kilep-EU.2017>
- MAYES, J.: The Brexit Bill: Here's the Damage So Far. Bloomberg. 2019. január 30. szám. In: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-01-30/the-brexit-bill-here-s-the-damage-so-far> Letöltve: 2019. augusztus 31.
- Nem rúgták ki Nagy-Britanniát az EU-ból. Portfolio. 2019. március 22. szám. In: <https://www.portfolio.hu/gazdasag/nem-rugtak-ki-nagy-britanniát-az-eu-ból.4.318293.html> Letöltve: 2019. augusztus 31.
- Office for National Statistics. Migration Statistics Quarterly Report: February 2019. In: <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/bulletins/migrationstatisticsquarterlyreport/february2019> Letöltve: 2019. augusztus 31.
- Sokat veszíthet Magyarország a brit dráma miatt - Munkahelyeket kerülnek veszélybe. Portfolio, 2018. november 17. szám. In: <https://www.portfolio.hu/gazdasag/sokat-veszithet-magyarország-a-brit-drama-miatt-munkahelyeket-kerulnek-veszelybe.304660.html> Letöltve: 2019. augusztus 31.
- Theresa May quits: UK set for new PM by end of July. BBC, 24 May 2019. május 25. In: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-48395905> Letöltve: 2019. augusztus 31.

